

Міністерство освіти і науки України
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
Харківська асоціація політологів

УКРАЇНСЬКИЙ СОЦІУМ: СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ АНАЛІЗ СУЧАСНОСТІ ТА ПРОГНОЗ МАЙБУТНЬОГО

Збірник матеріалів
XXIV Всеукраїнської наукової конференції
викладачів, молодих науковців і студентів

(м. Харків, 25 листопада 2022 р.)

Харків
«Право»
2022

Редакційна колегія:

Д. В. Лученко, доктор юридичних наук, професор (*голова*);
М. П. Требін, доктор філософських наук, професор (*заст. голови*);
О. Ю. Панфілов, доктор філософських наук, професор (*відп. секретар*);
Л. М. Герасіна, докторка соціологічних наук, професорка;
Г. П. Клімова, докторка філософських наук, професорка;
В. Л. Погрібна, докторка соціологічних наук, професорка;
І. О. Поліщук, доктор політичних наук, професор;
О. В. Волянська, кандидатка соціологічних наук, доцентка;
І. В. Підкуркова, кандидатка соціологічних наук, доцентка

- У45 **Український соціум: соціально-політичний аналіз сучасності та прогноз майбутнього** : зб. матеріалів XXIV Всеукр. наук. конф. викладачів, молодих науковців і студентів (м. Харків, 25 листоп. 2022 р.) / М-во освіти і науки України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого ; Харків. асоц. політологів. – Харків : Право, 2022. – 214 с.

ISBN 978-966-998-447-0

У збірнику подано матеріали учасників XXIV Всеукраїнської наукової конференції викладачів, молодих науковців і студентів «Український соціум: соціально-політичний аналіз сучасності та прогноз майбутнього», проведеної 25 листопада 2022 р. Тематика конференції охоплює розгляд таких проблем, як методологічні проблеми дослідження сучасного українського суспільства; консолідація українського соціуму в умовах повномасштабної війни з РФ; демографічні процеси в сучасній Україні; державно-політичні проблеми національної безпеки; «гібридні війни» у світовому політичному процесі; модель в українському соціумі; зміни геополітичної ролі України у світі в період захисту національного суверенітету; зміцнення громадянського суспільства України та активність волонтерського руху тощо.

Збірник розрахований на студентів закладів вищої освіти України, які вивчають політологію, соціологію, соціально-політичні студії, конфліктологію, основи національної безпеки України.

УДК 316+32+34

ISBN 978-966-998-447-0

© Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, 2022
© Харківська асоціація політологів, 2022

2. «Росія намагається в Україні перемогти американський капіталізм»: ставлення в Латинській Америці до війни – коментар експертки. *Телеканал «Дом»*. 14.06.2022. URL: <https://kanaldom.tv/rosiya-namagayetsya-v-ukrayini-peremogty-amerykanskyj-kapitalizm-stavlennya-v-latynskij-ameryczy-do-vijny-komentar-ekspertky-video/> (дата звернення: 03.11.2022).

3. Підкуркова І. В. Проблема збереження етнічної ідентичності української діаспори в Бразилії. *Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія*. 2021. №4(51). С. 208–219.

4. Результати виборів президента у Бразилії. *NISS.gov.ua*. 02.11.2022. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosyny/rezultaty-vyboriv-prezydenta-u-brazyliyi> (дата звернення: 03.11.2022).

Бобело В. С.,
Вінницький національний
медичний університет
імені М. І. Пирогова,
викладач кафедри філософії
та суспільних наук

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ ТА КОНСОЛІДАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО СОЦІУМУ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ З РФ

Дата 24 лютого 2022 р. назавжди вписана до вітчизняної історії кривавими літерами. Росія остаточно відмовилась від будь-яких масок (за якими, починаючи з 20 лютого 2014 р., намагалась приховувати свою людожерську та україноненависницьку суть) і розпочала повномасштабне вторгнення на територію України. Ця подія остаточно розставила усі крапки над і, та абсолютно точно стане водорозділом у нашій новітній історії: усе те, що до 24 лютого 2022 р. могло толеруватися, на що можна було запліщувати очі, й банально не звертати уваги – враз перестало таким бути. І суспільство, і його керівний менеджмент, обраний за допомогою демократичних процедур, не могли не прореагувати на зовнішню агресію сусідньої держави, що достатньо чітко спрямована на ліквідацію української державності та української національної ідентичності.

Дані тези не є спробою означити ці всі реакції, чи здійснити спробу їх всебічного аналізу. Натомість тези акцентуватимуть увагу на державній по-

літиці національної пам'яті та перспективах її впливу на процеси консолідації українського соціуму в складних умовах протистояння агресії з боку найбільшої за територією держави Світу. Повномасштабна війна з РФ, введення воєнного стану, окупація значних територій української держави, геноцидні практики, спрямовані проти українців, як на окупованих, так і підконтрольних українському уряду територіях та інформаційно-психологічні операції ворога вивели на порядок денний цілий ряд проблем притаманних українському соціуму протягом усього періоду новітньої незалежності нашої держави, а також актуалізували необхідність їх вирішення. Власне, саме питання єдності, цілісності українського соціуму в цих важких умовах війни, є необхідною умовою нашої перемоги і, загалом, самого нашого виживання як національної та громадянської спільноти.

Термін «консолідація» є мультинауковим, використовуваним багатьма галузями наукових знань. Але нас цікавить, в першу чергу, його політологічний аспект. «Політична енциклопедія», видана в 2011 р. у Києві (голова редакційної колегії – академік НАН України, доктор політичних наук Юрій Левенець) так окреслює суть цього терміну: «процес об'єднання, зміцнення єдності й згуртованості соціальних і політичних сил ... з метою посилення боротьби за вирішення загальних завдань» [1, с. 353]. Консолідація може обумовлюватися такими різноманітними чинниками, як національні ідеї; національна пам'ять; об'єднавчі політичні, соціальні чи економічні ідеї; базові цінності патріотизму, соціальної справедливості, взаємної поваги і взаємовиручки; спільна історія і культура; формування консенсусу щодо шляхів розвитку держави і її майбутнього тощо. Зазначимо, що успішність кожної держави в сучасному глобалізованому світі значною мірою залежить від ступеня консолідації народу, який її творить [2, с. 13].

Оскільки агресія РФ абсолютно беззаперечно має антиукраїнський характер і спрямування та орієнтована на нищення загалом основ української національної ідентичності, то саме збереження і плекання цієї ідентичності має лягти в основу нашого ментального супротиву й стати головним завданням нашого соціуму й держави. Добробут і успішне життя нації в національній державі (зазначимо, що і в багатонаціональних державах зазвичай існує поняття титульної нації, прикладом чого легко може стати наш історичний і теперішній ворог) залежить від багатьох чинників. Однак, провідне місце в системі цих чинників залишається за історичною пам'яттю та пам'яттю національною, що є похідною від неї. Обидва цих явища можна розглядати як певний гносеологічний (пізнавальний) феномен, що безпосередньо

пов'язаний із колективним осмисленням історичного минулого нації, держави чи її громадян/підданих. Відмітимо, що це осмислення відбувається зазвичай на різних рівнях. Якщо в історична пам'ять акцентується на соціокультурній складовій, то національна – на етнонаціональній.

Тобто, історична пам'ять є більш плюралістичною та допускає множинні версії історичного минулого, яких можуть дотримуватись різноманітні соціальні чи етнічні групи, що мешкають в одній державі [3, с. 125–126]. Національна ж пам'ять просто мусить бути більш монолітною і цілісною за своїм характером, адже основна її ціль відігравати інтегративну і консолідуючу роль – об'єднувати навколо себе різні суспільні й етнічні групи, в тому числі й долаючи супротив певних опозиційних груп в середині кожного конкретного суспільства [4, с. 23].

Визначальним чинником формування ідентичності нації беззаперечно є національна пам'ять, як справа самоідентифікації кожного конкретного індивідуума певного соціуму саме з цією спільнотою, а відповідно, і з притаманними їй символікою та символічністю, цінностями, історією й культурою, територією, правовими, державними й громадськими інституціями. Залежність національної пам'яті й національної ідентичності дуже гарно була підмічена британсько-канадським політологом українського походження Тарасом Кузьо: «Немає пам'яті – немає ідентичності, немає ідентичності – немає нації» [5, р. 134].

В цьому контексті дуже важливим фактором стає державна політика національної пам'яті. Адже без державної підтримки і без цілеспрямованих зусиль саме державних інституцій України важко собі уявити подолання наслідків багаторічної цілеспрямованої антиукраїнської геноцидної політики, що велася росіянами протягом багатьох століть. Більшість проблем сучасного українського суспільства загалом, та української самоідентифікації, зокрема, мають своїм корінням саме російські геноцидні практики XVII–XX століть. Не беремося стверджувати, що український соціум неспроможний подолати їх наслідки самотужки, власними внутрішніми ментальними силами. Такий сценарій розвитку подій також має право на існування, адже, наприклад, протягом всього XIX ст. українцям вдалось протистояти подібним практикам не маючи жодних державних чи, хоча б, автономних національних утворень. Але беремо на себе сміливість стверджувати, що участь у подоланні наслідків русифікації української держави, беззаперечно має потенціал не лише пришвидшити ці процеси, але й, зрештою, завершити їх.

Після 24 лютого 2022 р. державна політика національної пам'яті вкотре актуалізувалася. На сьогодні в новітній історії ми бачимо чотири таких актуалізації, і, відповідно, активізації діяльності держави на цій ниві: 1) проголошення незалежності України і початок функціонування національної держави українців (24 серпня 1991 р.); 2) Помаранчева революція (22 листопада – 26 грудня 2004 р.); 3) Революція гідності і початок відкритої гібридної війни проти України з боку РФ (30 листопада 2013–23 лютого 2014 р. та 20 лютого 2014 р. відповідно); 4) початок відкритої збройної агресії РФ проти України (24 лютого 2014 р.).

Всі ці події викликали національне піднесення в середовищі сутнісно українського суспільства, що створювало підґрунтя для національного згуртування, творення національного ядра політичної нації, а також спонукало державу посилити активність в галузі політики національної пам'яті. Ці ж процеси ми маємо можливість спостерігати і сьогодні. Якщо для попередніх етапів державної політики національної пам'яті, окрім традиційних напрямків політики пам'яті, звичайних для більшості національних держав (розробка і впровадження концепції підручникової історії України, розробка і впровадження національного календаря важливих і пам'ятних дат, впровадження пантеону Героїв, тощо) були характерними декомунізаційні процеси, які призвели до остаточного засудження людожерського комуністичного окупаційного режиму в Україні та вилились в прийняття Верховною Радою України 9 квітня 2015 р. так званого декомунізаційного пакету законів (сюди увійшли Закони України «Про доступ до архівів репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 років»; «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного режимів»; «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України в ХХ столітті» та «Про увічнення перемоги над нацизмом в Другій світовій війні 1939–1945 років»), то на новітньому етапі ми спостерігаємо запуск так званих деколонізаційних та дерусифікаційних процесів в Україні та формування в соціумі думки про їх необхідність. Сутність цих процесів полягає в реєстрації й перейменуванні топонімів названих на честь діячів російської культури чи представників російської державно-політичної системи, а також таких назв, що є росіянізмами, чи відносяться до маркерів так званого «руського міра», чи просто є пов'язаними з Росією. Також, безперечно, частиною цієї політики є фізичний демонтаж об'єктів іноземного панування в Україні (таблички, пам'ятники, покажчики, бюсти, панно, мозаїки тощо). Сьогодні ці процеси ініційовані державою та суспільним запитом, запущені й активно ширяться Україною.

З часом вони отримають гідну оцінку як науковців (істориків, політологів, соціологів, етнографів тощо), так і прийдешніх поколінь українців.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дем'яненко Б. Консолідація. *Політична енциклопедія* / Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. Київ : Парламентське видавництво, 2011. С. 353–354.
2. Етнополітичні чинники консолідації сучасного українського суспільства / ред. кол. О. Рафальський (голова), В. Войналович, М. Рябчук. Київ: Інститут політичних і етносоціальних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2020. 336 с.
3. Сучасна політична лексика : енциклопед. словник-довідник / [І. Я. Вдовичин, Л. Я. Угрин, Г. В. Шипунов та ін.]; за наук. ред. Хоми Н. М. Львів : «Новий Світ-2000», 2015. 396 с.
4. Бобело В. Категорії «національна ідея» та «національна пам'ять» в сучасному вітчизняному соціально-політичному вимірі. *Всеукраїнська науково-практична конференція з міжнародною участю «Філософія в сучасному науковому та соціально-політичному дискурсах», 19 листопада 2020 року : тези доповідей* / ВНМУ ім. М. І. Пирогова. Вінниця: видавець ФОП Кушнір Ю. В., 2020. С. 19–25.
5. Kuzio T. Ukraine: state and nation building. London ; New York : Routledge, 1998. XIII, 298 p.

Марков А. В.,

Харківський національний університет
Повітряних Сил імені Івана Кожедуба,
старший викладач;

Тимошенко О. В.,

Харківський національний університет
Повітряних Сил імені Івана Кожедуба,
старший викладач

ГЕОПОЛІТИЧНА РОЛЬ УКРАЇНИ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ПРОСТОРІ

Століття існування України у складі євразійської імперської системи не змогли винищити цю природну фундаментальну ознаку української нації. Вся українська історія сповнена безлічі яскравих прикладів, які переконли-